

УДК 658:631.11(477.85)

ПЛАТОСПРОМОЖНІСТЬ НАСЕЛЕННЯ ТА ЕФЕКТИВНІСТЬ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ БУКОВИНИ

**БЕЛЕЙ С.І., К. Е. Н., ДОЦЕНТ, ПОДІЛЬСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ
АГРАРНО-ТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

Досліджено взаємозв'язок між платоспроможністю населення та ефективністю діяльності аграрних підприємств. Проведено оцінку платоспроможності населення та її взаємозв'язку з ефективністю діяльності аграрних підприємств Буковини.

The interrelation between the purchasing public and the efficiency of agricultural enterprises. The estimation of per capita purchasing power and its relationship to the efficiency of agricultural enterprises Bukovina.

Постановка проблеми. Проблема підвищення ефективності аграрних підприємств на сьогоднішній день суттєво загострилася в зв'язку з глобалізацією світової економіки, інтеграцією України до Світової організації торгівлі. Аграрне підприємство слід розглядати не лише як виробничий елемент галузі, а й як багатофункціональну систему відносин і зв'язків, що забезпечують його життєдіяльність та проявляються в економічному, фінансово-матеріальному стані виробничих структур, суспільства й держави. Між споживанням і виробництвом продовольчих товарів усі часи існували певні пропорції. Тому необхідно вивчити ступінь взаємозалежності між величиною грошових доходів населення та розвитком продовольчої сфери.

Аналіз досліджень та публікацій. Широке коло питань, пов'язаних з концептуальними принципами і розробкою підходів до оцінювання ефективності аграрних підприємств, відображено в публікаціях В. Андрійчука; І. Ансоффа, А. Гальчинського, В. Гесця, І. Лукінова, І. Лотоцького, О. Олійника, О. Онищенко, Б. Пасхавера, В. Пономаренко, В. Прядка П. Саблука, В. Ситника, та ін. Завдяки їх зусиллям створено фундаментальний науковий базис розв'язання актуальних проблем формування і розвитку суб'єктів господарювання.

Проблеми становлення організаційно-правових структур

ринкового типу розглядалися в наукових працях В. Амбросова, С. Дем'яненка, В. Дієсперова, В. Зіновчука, П. Канінського, М. Маліка, В. Месель-Веселяка, Є. Ходаківського та ін. На основних засадах інноваційно-технологічного забезпечення економічного розвитку зосередили увагу В. Бойко, М. Коденська, О. Крисальний, Г. Підлісецький, А. Федулова та ін. Вагомий внесок у формуванні наукових основ державного регулювання розвитку аграрної сфери економіки належить М. Дем'яненку, М. Калінчику, С. Квапі, О. Могильному, В. Юрчипшину та ін.

Проте багато методологічних питань, пов'язаних з розвитком новітніх економічних процесів, залишилися поза увагою дослідників, зокрема неповністю досліджено взаємозв'язок між платоспроможністю населення та ефективністю аграрних підприємств. Необхідність даного дослідження викликана недостатнім станом розробленості проблеми взаємозв'язку між платоспроможністю населення та ефективністю функціонування сільського господарства і АПК.

Метою статті є дослідження взаємозв'язку між платоспроможністю населення та ефективністю аграрних підприємств

Виклад основного матеріалу дослідження. "Платоспроможність населення" як термін економічної науки не набув поширення. Лише окремі вчені використовують його для характеристики рівня купівельної спроможності. Значно частіше в економічних дослідженнях використовуються такі споріднені терміни, як платоспроможний попит, купівельна спроможність, попит, грошові та сукупні доходи і витрати, фінансовий потенціал населення. Для характеристики домашніх господарств оцінка їхньої платоспроможності практично не застосовується. Разом з тим, дохід суспільства (валовий внутрішній продукт як сума доходів економічних агентів) представляє собою вартість і вимірювану нею частину продукту, виробленого за певний період. Доход якої-небудь частини суспільства, зокрема домашніх господарств, - це питома вага і відповідна їй вартість виробленого продукту, яка присвоюється даною частиною суспільства. Оскільки основна маса споживчих благ набирає товарної форми, їхньому руху за стадіями відтворювального циклу відповідають процеси формування і руху товарів. Тому погодимося з думкою А.

Сурінова про те, що при дослідженні доходів є сенс розрізняти такі стадії відтворювального процесу, як утворення, первинний розподіл, перерозподіл, формування кінцевих (наявних) доходів, їх використання для фінансування кінцевого споживання і заощадження. Ці стадії можуть досліджуватися на рівні домогосподарства як первинного споживчого і майнового елемента суспільства. Тоді обсяги і структура доходів на кожній стадії будуть характеризувати різні сторони економічної поведінки домогосподарства [1].

Аналіз платоспроможності населення дозволяє вивчати деякі аспекти функціонування домогосподарств, які випадають з контексту дослідження при оцінці їх доходів, споживання, а також попиту на продовольчі та непродовольчі товари і послуги. Зокрема, грошові доходи на мікрорівні (тобто на рівні конкретного домогосподарства) не можуть бути беззастережно порівняні з рівнем споживання. Це пов'язане з тим, що споживання домогосподарства залежить не тільки від поступлень доходів у грошовій і натуральній формах, але й від результатів праці всередині домогосподарства за рахунок використання власного особистого господарства і майна, а також праці домогосподарки, тобто економії засобів на купівлю товарів і послуг. У науковій економічній літературі, присвяченій зокрема маркетинговим проблемам, часто наводиться схема формування і задоволення попиту. Вона має такий вигляд [2]: бажання-потреба-гроші-попит-ціни-пропозиція-покупка-задоволення. Цей процес починається від виникнення бажання і закінчується релаксацією (почуттям задоволення), і кожен з етапів повинен бути предметом статистичного і маркетингового дослідження. На нашу думку, у цьому ланцюгу необхідне виділення ще однієї ланки - платоспроможності як здатності що-небудь придбати, що дозволить поглибити аналіз. Лише на основі своєї платоспроможності, яка проявляється не лише в наявності грошових ресурсів, але і в готовності їх витратити для придбання товарів і послуг, домогосподарства можуть формувати на них попит. Тому представлена нами схема набере такого вигляду: бажання-потреба-гроші-платоспроможність-попит-ціни-пропозиція-покупка-задоволення.

Платоспроможність населення формується під дією багатьох

макроекономічних та мікроекономічних чинників. Макроекономічні чинники формують загальний рівень платоспроможності населення, мікроекономічні - платоспроможність конкретних домогосподарств та її диференціацію. Нерідко важливу роль у формуванні рівня платоспроможності домогосподарств відіграють випадкові чинники, зокрема непередбачені доходи. Взаємодія між секторами домашніх господарств і підприємств здійснюється через механізми ринкової економіки. Домашні господарства постачають іншим секторам економіки економічні ресурси — працю, капітал, землю, за що отримують ресурси для свого функціонування - заробітну плату, прибутки, дивіденди, ренту тощо. У процесі міжсекторної взаємодії в економіці формується попит на продукцію аграрних підприємств, які в результаті цього в кінцевому рахунку отримують грошові доходи від реалізації своєї продукції. Функціонування аграрної економіки відбувається як кругообіг доходів між сектором домашніх господарств і сектором підприємств, зокрема підприємств агропромислового комплексу, які виробляють агропродовольчі товари для задоволення потреб населення у продуктах харчування. Активним учасником такої взаємодії є держава, яка збирає податки та інші види обов'язкових платежів з основних економічних агентів. Одночасно вона реалізує різноманітні заходи з підтримки як соціально незахищених верств сільського населення, так і підтримки окремих видів виробництв.

Слід відмітити, що Чернівецька область є самою малочисельною областю, на її долю приходить лише 1,8 % домогосподарств України. У міських поселеннях проживають 44 % домогосподарств, з них у великих містах (з чисельністю населення 100 тис. чоловік і більше) – 31 % , у малих 13%. Більше половини (56 %) домогосподарств області проживають у сільській місцевості. Номінальні доходи населення Буковини в 2009 р. склали 12222 млн. грн. і зросли в порівнянні з 2008 р. на 0,1% (у 2008 р. - на 33,1%). У середньому по Україні номінальні доходи населення збільшились на 6,2% (у 2008 р. - на 35,7%). По цьому показнику наша область серед регіонів України займала 27 місце (у 2008 р. - 20 місце). Загальні доходи і витрати населення Чернівецької області подано в табл. 1.

Таблиця 1

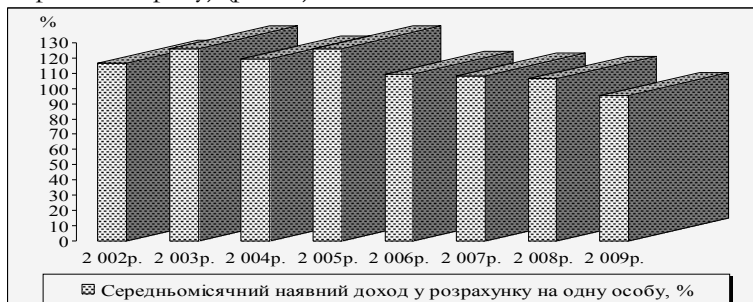
Доходи і витрати населення Чернівецької області, млн. грн.

Показники	Роки									
	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2009 до 2008, %
Доходи	2109	2401	3198	4145	5776	7010	9178	12214	12222	100,1
Заробітна плата	741	858	1071	1314	1805	2303	3066	3936	4101	104,2
Прибуток та змпаний дохід	585	626	674	824	1129	1400	1945	2657	2667	100,4
Доходи від власності (одержані)	31	42	42	61	84	104	161	254	347	136,6
Соціальні допомоги та інші одержані поточні трансферти	752	875	1411	1946	2758	3203	4006	5367	5107	95,2
Витрати та заощадження	2109	2401	3198	4145	5776	7010	9178	12214	12222	100,1
Придбання товарів та послуг	2330	2550	3004	3584	4897	5957	7751	10460	10557	100,9
Доходи від власності (сплачені)	1	2	11	28	54	127	249	415	487	117,3
Поточні податки на доходи, майно та ін. сплачені поточні трансферти	101	126	173	189	236	312	465	995	880	88,4
Нагромадження нефінансових активів	166	127	54	161	185	299	449	1333	436	32,7
Приріст фінансових активів	-489	-404	-44	183	404	315	264	-989	-138	x
Наявний дохід	1596	1861	2513	3294	4620	5514	7006	8856	9291	104,9
Реальний наявний дохід, відсотків до попереднього року	.....	116,5	109,3	123,1	124,8	108,7	114,1	102,3	93,2	x

Джерело: складено автором на основі даних Головного управління статистики у Чернівецькій області [3-6].

Наявний дохід, який може бути використаний населенням на придбання товарів та послуг, склав 9291 млн. грн. і зріс у порівнянні з 2008 р. на 4,9% (у 2008 р. - на 26,4%), по Україні - відповідно на 6% та на 34,7%. Реальний наявний дохід, визначений за виключенням впливу цін, зменшився порівняно з 2008 р. на 6,8% (у 2008 році зріс на 2,3%). Середній показник реального наявного доходу населення в цілому по Україні зменшився на 8,5% (у 2008 р. зріс на 7,6%). Буковина за цим

показником серед регіонів України займала - 4 місце (у 2008 р. -27 місце). Про зниження доходів населення свідчать реальні зміни середньомісячних наявних доходів населення (відсотків до попереднього року) (рис. 1).

Рис. 1. Реальні зміни середньомісячних наявних доходів населення (відсотків до попереднього року)

Джерело: розраховано автором на основі даних Головного управління статистики у Чернівецькій області [3-6].

Впродовж останніх років у розподілі домогосподарств області за середньодушовими сукупними доходами відбувалися значні структурні зрушення. Зростала питома вага домогосподарств з більш низькими доходами, а з вищими, навпаки, знижується. У 2008 р., за даними головного управління статистики у Чернівецькій області, сукупні доходи нижчі від прожиткового мінімуму мали 60,7 % домогосподарств, у тому числі в сільській місцевості - 65,9 %, в міських поселеннях - 57,6 %. Всі ці домогосподарства можна віднести до категорії бідних, а бідні домогосподарства мають низький рівень платоспроможності. Однак поширення бідності в суспільстві, очевидно, більше, оскільки офіційно встановлений рівень прожиткового мінімуму не відповідає реальній соціально-економічній ситуації і залишається заниженим.

Грошові доходи населення на придбання продовольчих товарів у кінцевому рахунку трансформуються у доходи сільськогосподарських підприємств. У двадцятці найбільш розвинутих країн світу населення витрачає на придбання продовольчих товарів 10-15 відсотків загального обсягу грошових витрат. На доходи аграрних підприємств припадає приблизно

третина виділеної споживачами продовольства суми. Ці кошти разом з різноманітними дотаціями та пільговими виплатами є основою процесу відтворення сільськогосподарського виробництва у цих країнах. Вітчизняна статистика дозволяє провести аналогічні розрахунки, хоча вони матимуть наближений характер. У 2009 р. на придбання продуктів харчування населення нашої країни витратило 84,1 % загального обсягу грошових витрат. Відповідно до даних статистики домогосподарств, у тому ж році середньостатистичне домогосподарство витратило на придбання продовольчих товарів 923,11 грн. у місяць, або ж 11077,32 грн. за рік. Якщо врахувати, що загальна кількість домогосподарств становила 305,9 тис., то їхні грошові витрати на продовольство становили 33,9 млрд. грн. Оскільки сальдо експорту-імпорту продовольства у нашій країні майже рівне нулю, то можна припустити, що всі придбані продовольчі товари - вітчизняного виробництва. Якби всю сільськогосподарську продукцію виробляли лише сільськогосподарські підприємства, то їх грошова виручка від її реалізації становила б приблизно 27 млрд. грн. і її можна було б фінансувати на самовідтворення цих господарств. Фактично у 2009 р. сільськогосподарські підприємства виручили від реалізації продукції сільського господарства 2,7 млрд. грн., тобто значно менше від того обсягу грошових коштів, який вони потенційно могли залучити до відтворення свого виробництва. Решта цих коштів - були отримані торговельними та переробними підприємствами, а також ринковими посередниками.

Висновки. У процесі дослідження встановлено, взаємозв'язки між платоспроможністю населення та ефективністю сільськогосподарського виробництва проявляють у найтіснішій мірі. Вони проявляються при прогнозуванні соціально-економічних процесів у країні в цілому чи окремих її регіонах. Урядові заходи прямого чи непрямого регулювання паралельних процесів підвищення рівня платоспроможності населення та ефективності сільськогосподарського виробництва повинні спрямовуватися на одночасне їх вирішення. Ефективна трансформація грошових доходів населення в підвищення ефективності сільськогосподарського виробництва досягається при умові безперешкодного руху продовольчих товарів від

виробників до споживачів і відповідного зворотного руху грошових коштів. Якщо на цьому шляху утворюються різноманітні перешкоди економічного, політичного соціального, адміністративного характеру, то цей рух грошових коштів і товарів відбуватиметься неритмічно, з великими втратами для і для споживачів продовольчих товарів, і для їх споживачів, і для ринкових посередників. Вигоди отримають лише окремі учасники ринкового процесу.

Ефективне функціонування системи "споживач - виробник продовольчих товарів", на нашу думку, вимагає реалізації таких заходів: вдосконалення митної політики; організації ефективних маркетингових служб в агропромисловому комплексі; розвитку роздрібною та оптовою торгівлі, особливо в сільській місцевості; вдосконалення податкового законодавства; усунення адміністративного втручання в функціонування агропродовольчого ринку; рішучої боротьби з тіньовими схемами ведення бізнесу на агропродовольчому ринку; розвитку міжгалузевих зв'язків, кооперації та інтеграції в АПК; покращення функціонування банківської сфери; формування системи консультаційних послуг агентам агропродовольчого ринку.

Література.

1. Суринов А.Е. Статистика доходов населения. - М.: ЗАО Финстатинформ, 2001.-С. 5.
2. Статистика рынка товаров и услуг / Под ред. И.К.Беляевского. - М.: Финансы и статистика, 1995. - С. 42.
3. Статистичний щорічник Чернівецької області за 1990 рік / За ред. В.М. Камінської; Держ. ком. статистики, Чернівецьке обласне управління статистики. – Чернівці, 1991. – 301 с.
4. Статистичний щорічник Чернівецької області за 2000 рік / За ред. В.М. Камінської; Держ. ком. статистики, Чернівецьке обласне управління статистики. – Чернівці, 2001. – 381 с.
5. Статистичний щорічник Чернівецької області за 2009 рік / За ред. А.В. Ротаря; Держ. ком. статистики, Чернівецьке обласне управління статистики. – Чернівці, 2010. – 527 с
6. Доходи і витрати населення Чернівецької області за 2000-2009 рр. Статистичний збірник/ За ред. Т.Г. Сарчинської; Держ. ком. статистики, Чернівецьке обласне управління статистики. – Чернівці, 2010. – 67 с